

երկրորդին համար բարի սկզբունքներն և օրինակներն, ՈՎ որ առաջին հասակէն զգուշանայ ընդունայն ախտերէն և կրքերէն՝ նոյն իսկ երկրաւոր երջանկութիւն կը ստանայ: Ո՛րչափ զոհեր ունի առողջապահութեան կանոնաց զանցառութիւնն: Առողջութեան ամենակարևոր պայմանաց մին է մաքրութիւն բնակութեան և անձին. այս պատճառաւ հռովմէական կայսերութեան ժամանակ այնչափ հռչակեալ էին բաղանիք և պաշտպանեալ յօրինաց: Մարմնամարզն և այլ մարմնական կրթանքն աւելորդ է յանձնել. կարևորութիւնն անհրաժեշտ է:

Բարոյական արժանապատուութեան զգացմունքը պէտք է կա. նուրբ զարթուցանել ՚ի մանկունս, յիշելով որ նա աւանդապահ է ապագայ մարդուն բոլոր ազնուական կարողութեանց. այս զգացմունքը առաջին հիմն է բարոյականի. և յիրաւի, եթէ մարդըս չամաչեր և չակնածեր իւր խղճմտանաց առջև՝ որ իշխանութենէն պիտի երկնչի և հպատակի. նորստեան ճանապարհին մէջ՝ միայն պատժոց վախը վայրկեան մ'ալ պիտի սանձէ իր ախտից անյազ տենչը, իսկ եթէ զայս ալ արհամարհէ.... Միայն Աստուծոյ և մեր խղճմտանաց աչքէն չենք կրնար խոյս տալ, սակայն այս կէտին հասած անձ մը՝ այլ ևս չի ճանչնար այս գերազոյն դատաւորները. նա միայն բարձրագոյն Ատենը կը ճանաչէ: Զանաճը մանկանց սրտերու և մտաց մէջ Աստուծոյ սիրոյն հետ բարոյական զգացմունքներն ալ դրոշմել, հայրենեաց և ընտանեաց սէր:

ԼԱ ԺԵՐՎԷՐ

ՁԲՈՅՑ

Նորման փոքրիկ նաւահանգիստն անհուն և մեծ էր ցընծութիւն. Զի դարձողաց Խալանտայէ լուր եկած է ապաքէն. Զըկնորաներ երկրրացի մեկնած են կայ շատ ժամանակ, Զի հակառակ ալեաց հողմոց և օդերու մըրբկայոյդ Կ'ըռեն թէ ի կոչման՝ ոչ ոք պակաս կայ, և խորհին Երբանկութիւն վերադարձին յետ այն տըխուր օտարութեան. Խորհին որդին կամ ամուսին զոր իրիկուան պիտի տեսնեն, Որ պիտի գայ նրստիլ ընդ քեզ՝ տընակի մէջ իւր հայրենի,

Որ հեռաւոր իւր պըտոյտէն պիտի բերէ անտարակոյս,
Այն ոսկիներ զորս կը պահեն հինցած բուրդէ գուլպայի մէջ,
Եւ անոյշ պատմութիւններ՝ ոյց զողալով ականջ կուտան
ի ժամ ճաշու, երբ սեղանի վերայ փայլի մաքուր մաքուր
Փըռոց ճերմակ ձիւնաթոյր, և երբ փակեալ լուսամբտից
Գայ ձըմբան տրխուր հովը ուժգին բաղխել իւր մըմըռոց:
Ո՛հ ինչ քաղցր և անոյշ է երջանկութիւն վերադարձի:
Պիտի հասնին նոյն երեկոյ.....

Եւ այսպէս օրըն ողջոյն

Երովպիին մօտ հաւաքեալ, մարդիկ, կանայք և աղջրկունք
ի հեռուստ տեսան անցնիլն նաւախըմբոց թեթեւութեամբ.
Եւ ծանուցեալ այն նաւերը՝ զորս իրարու կը ցուցանեն,
Զորս ճանաչեն նոյնքան սրախ որքան աչաց պարզ տեսութեամբ.
« Սուրբ Յովհաննէս. —

— Սուրբ Պօղոս. —

— Ահ սուրբն Պոնափէնտաս.

— Իմ ամուսինս

— Ա՛հ իմ որդիս

— Երոփէ և ուռած և ալէկոծ..

Բայց հագիւ թէ կը տատանին.

— Այո՛.... բեռներ պատուական.

— Անշուշտ յաջող որս մ'են ըրած

— Շատ լաւ արագ կ'ընթանան..

— Եթէ հիւսիս—արեւմտեան քամին յանկարծ չի փըշէ,

Ապահով պիտի հասնին մըթըննալէ յառաջ Ֆէքսան,

— Եւ երկու ժամ վերջը երկի՛ր.... »

Այո՛, երկի՛ր.

Անուն համեստ ու մտերիմ. որ և ունի իւր հըմայքը,
Միանգամայն թէ և նուազ՝ և առաւել քան զՀայրենեաց՝
Մոլեգնեալ Ուլկիանին վասն այս խոնարհ յաղթողաց:

Այդ այսպէս երազելով ամառնոցիս իմ վերեւէն՝

Ես դիտէի նոցա երթըն ուրախ զուարթ՝ ի ծովափ,

Երբ մի անոյշ ձայն սըրտագին մեղմիւ հընչեց ականջիս:

« Է՛ Պարոն, ձաշն է պատրաստ, փութացէք ո՛հ շարժեցէք,

« Զի եթէ ոչ՝ պիտի պաղի համեղ թանըն ի սեղան. »

Լա ժէրլէզն է, իւր մազերով խարտիչազեղ՝ շառագոյն,

Իւր հասակաւ ուղիղ—կանգուն և իւր դէմքով յանկուցիչ.

Հանգրուանի ազնիւ կիներն, որ իմ քով էր իբրեւ ծառայ:

Նա համակ ուրախութիւն և յուզմունք էր : Եւ իւր պայծառ Աչացը մէջ մի ճառագայթ անընդհատ կը փողփողէր , Արեւն ընդ փոյթ շառագունէր նորա մորթը Հիւնափայլ .
Կիրականօրեայ զարդարուած էր իւր հանգերձով նըրբահիւս ,
Իւր մետաքսեայ լաշակովը և իւր խոյրով լաւագոյն :
Երկայն , երկայն , չորս ամսէ վերջ՝ իւր Պետրոսը տուն կու գար ,
Իւր Պետրոսը , իւր ամուսինն , իւր մարդը . եւ հայրիկը
Երկու փոքրիկ խարտիշեկաց , որք զայն իւրեանց մայր կոչեն :
Մանկիկներ են չորս՝ հինգ ամաց , կայտառ զուարթ , անառակ ,
Որ միշտ նորա հետեւէին , շըրջազգեստին կըծկած մէջ :

Ահ նա իրօք գեղեցիկ էր , շատ պայծառ էր և ուրախ ,
Ու հաճելի հայեցուածով՝ այդ արի կիներն լա Ժէրլէզ :

Այն ինչ ճաշքս կ'աւարտէի , երբ գիշերըն յանկարծակի
Գունատ լուսով պայծառացաւ , մի ահաւոր պրտոյտ գոռում
Հովով կարկուտ շառաչելով՝ զըղըրդեցուց ըզմեր ծովափն .
Մըրըրիկն էր որ կը սկսէր , տակալի՛ կատաղութեամբ :
Եւ ալիքներ փըրփրադէզ լեռնահանգոյն բարձրացունէր :

Մօրը փակչած սարսափահար , և դարձուցած կապիճք աչաց ,
Մանկիկներու՝ մին սուր ճչեց : Ժէրլէզ իսկոյն դունատեցաւ :

Մի՛ վախեր մի՛ , ըսի նրմա , սա է մի պարզ միւրսահողմ .
Հով մի անցող.... Թո՛ղ որ նոքա՝ արդէն ելած են ի ցամաք :

Իսկոյն շարժմամբ երազափոյթ նորտ աչեր յառեցան
Որմէն կախուած կապարեայ ծանրոցաւոր ժամացոյցին .

« Ո՛ր դիտէ »

Եւ մըրըրիկն զերթ զըռնչիւն թընդանօթի
Մըռնչելով ցնցեց ուժգին մեր տանիքը սասանեալ .
Նա աւելի գունատեցաւ . ես իսկ սարսուռ մ'ըզզացի :
Մի ժամ անցաւ , ահուելի , մի այլ՝ սորա յաջորդեց ,
Դեռ ոչ որ.....

Եւ մեր շուրջն այն կատաղի մըրըրիկին՝
Չայնըն ահեղ ու խուլ խորունկ թընդար անդուլ և անդադար :

Այսպիսի մի յապաղում՝ պէտք չէ զմեզ զտրմացունէ ,
Ըսի ես՝ թըշուառ կընոյ՝ Եւ մանաւանդ՝ փոթորիկը
Որքան ալ լինէր ահեղ , զանոնք Ֆէքսան պիտի թողուր .

Եւ յետոյ մէկ մէկ բաժակ զինի նուէր ի զինետուն...

— Զէ՛, չէ՛ կարելի.... որ նա յառաջ զիս տեսնելէ..

Եւ առանց բառ մ'իսկ յաւելլու, նա մընաց լուռ և տըխրագին,

Բաց փայլուն ապակայն քով, որոնելով թափանցել մութն:

Ահա զուրսէն յանկարծակի դուռն ուժգին բաղխեցաւ.

« Ինքն է, գոչեց, այո՛ ինքն է ».

Բայց զըրան սեմին վերայ
Յոհան աղբոր՝ ազագուն՝ երկայն հասակն երևեցաւ.

Ալևոր հանրածանօթ՝ նոյն եզերաց մաքսադէտն.

Որ անձրեւէն ողողւած և հրաքանն ալ գետին դարձած.

« Ո՛ւր է Պետրոսն », հարցուց Ժէրվէզ:

Այս հարցման մեր մաքսաւորն՝

Շըփութեցաւ և նոյն զըրան սեմին վերայ կանգուն կեցած,

« Քո ամուսինդ, ո՛հ պիտի գայ.... մակընթացի աստուկութիւնն

« Միակ պատճառն է յապաղման՝ ինչպէս և միւս բարեկամաց.. »

Յետոյ զէպ ինձ մօտենալով ու մեղմ ձայնիւ անլրսելի.

« Յրուին ահա՛ այս նամակը ինձի յանձնեց ձեզ համար »:

Մինչդեռ Ժէրվէզ վատաւարեկ ու շատ տըխուր կ'երթար դարձեալ

Պատուհանի դիմաց նըստիլ՝ ուշի ուշով նայել հեռուն,

Անդ մի անկիւն՝ զիս տանելով քաջ ալևոր մաքսաւորն,

Իբրև թէ՛ ինձ ունենար տալ մի նամակ.

« Ծովափին մերձ՝

« Երեք նաւեր խորտակեցան.... ոչ ոք փրկեալ նաւազներէ՝

« Որ վարէին զՍուրբ Պօղոս.... մեռելոց մէջն է և Պետրոս:

« Խըճակոյտին վերայ 'ի զուր՝ զիականբըր փընտրեցին....

« Ո՛չ ինչ... տըխուր արկածն իմացուցէք սա հէգ կրնոյ՝

« Ախ Պարոն, ես չեմ կարող՝ սրտէս արիւն պիտի անցնի »:

Յետոյ ծերուկ մաքսաւորը իւր հաստ ձայնն բարձրացուցած,

Անհարթ՝ ուժով որպէս մի փող, միանգամայն զողողուն,

« Մնձք բարեաւ, ըսաւ Պարոն »

Եւ առանց ուրիշ խօսքի
Ելաւ, անհետ ընկըղմեցաւ, մըրըրկապինդ խաւարի մէջ:

Ես մի միայն մընացի՝ Ժէրվէզի հետ և իւր մանկանց

Որք ահաբեկ արտասուալից՝ կըծկըտած են նորա շուրջ:

Ինչ ահաւելի մի պաշտօն, ինչ սոսկալի վասն ինձ այս դիր:

Խօսիլ նորա. ինչ անգութ բան, իսկ լըռելն է մեծ վատութիւն.

Թէ լըռէի, պիտի ընդ վայր երկարէի նորա յոյսն...

Բայց թերեւս, մի վայրկեան վերջ, պիտ' իմանար ամենայն ինչ.
Առաջին եկաւորէն՝ յանկարծակի լ'անգրթօրէն....
Խօսի՛լ ուրեմն Սարսեցունե՛լ մի հարուածով այս հէգ էակն,
Ջախջախե՛լ ցաւագին սիրտ որ բաբախէր խելակորոյս,
Որ ի խնդիր երջանկութեան մ'ակընկալեալ բազմաց հետէ....
Եւ վերածե՛լ այս ցընծութիւն մի մըշտատե տըխրութեան.
Ա՛հ ահռելի մի պաշտօն:

Սակայն նորա մօտենալով,
Մինչ սկսիլ ջանայի ես յաջողագոյն դարձուածքով,
Երբ յանկարծ՝ նա ինձ ցուցուց իւր մատներով հեռուն մի տեղ,
Մի անկիւն փոքրիկ գիւղին՝ մոլթ գիշերոյն մէջ կորսուած.
« Տեսէ՛ք, ըսաւ, լոյս մի ահա՝ Գրիգորէ կընդ տուն,
« Լոյս կը վառեն թերեզին տուն.... նոյնպէս նաև Յրանսուագին...
« Խրեանց մարդիկ հասած են, ո՛հ.... անտարակոյս հասած են.
« Բայց Պետրոսը.... պէտք է գիտնամ, գիտնամ այս ի՞նչ ըսել է ».
Եւ թողնելով պատուհանը, գինովի պէս տենդալոյզ
Ուզեց իսկոյն դուրս ելնել.... բայց բանալով իմ թևերը՝
Մի շարժումով կեցուցի:

« Ո՛հ, չէ ըսի, մի՛ ելնէր ».
Ինձ նայեցաւ, գունատեցաւ, և մահուան պէս՝ ըսպիտակ
Անգէտ՝ յիմար նա քայլերով յառաջացաւ դէպ ի դուռ:
« Ճիշդ է՝ ուրեմն ».

Բառ մի գրուցել չըկարացի, լըռեցի:
Ո՛չ մի ճիշդ, ոչ մի հառաչ. — իւր վըշտաբեկ բազուկները
Կապարի պէս վար ինկան և իւր պաղած ձեռներն իսկոյն
Փոքրիկ մանկանց զըլուփները փընտռեցին, ու մեղմօրէն՝
Գեղեցիկ ու փալփըլուն լաշակին վրայ սեղմեցին,
Զոր զըրած էր լաւագոյն ևս ընդունելու բացակայն:
Եւ նստելով յանկարծ գետին:

« Ա՛խ ամուսինս, հէգ ամուսինս ».
Ո՛հ ո՛րքան վըշտակիր էր, բարի կինըն և ո՛րքան.
Ջայն տեսնելով ցուրտ ու սառած արսասուքն ալ ցամաքած
Կ'իմանայի թէ յայս աշխարհ, շատ նըմանին ամենն իրար,
Եւ թէ ո՛րքան ահաւոր են նոյն իսկ իւրեանց հրծծանաց մէջ՝
Անարտասուք վիշտ ու ցաւեր և փոթորիկք անանձեւ:
Մի երկայն վայրկեանէ վերջ, աչերը միշտ գետին յառած:

« Եւ սակայն բոլոր նաւերն եկան անցան ծովաբացէն....
« Սո՛ւրբ Պօղոսն, — ես զայն տեսայ, — պարագրլուծ քայլէր յառաջ
« Փոթորիկէն շատ շատ յառաջ ժամանած էր ի Ֆէքան:

« Ես զայն տեսայ... ես զայն տեսայ... բացազանչեց ողևորեալ...
« Ա՛հ կը խաբեն զձեզ՝ պարո՛ն. Այո՛, անշուշտ սոստ կը խօսին »
Եւ իւր տըժգոյն ձեռամբ նիհար շոշափելով զիւր ճակատ,
իրբն թէ նա կամենար վանել զհոգն յիմարութեան :

« Վերագառնայ պիտի Պետրոս... վերագառնայ... ես լաւ տեսայ,
« Ծովու վերայ զՍուրբ Պօղոս, անցնիլ պայծառ երկնից ներքեւ.
« Հեշտապէս՝ ես կարող եմ զայն ճանաչել՝ հազարի մէջ,
« Առագաստն յառաջկայ՝ ես իմ մատամբս կարած եմ.
« Ո՛վ ըսաւ ձեզ, ո՞վ ձեզ ըսաւ, որ Պետրոս այլ չի գառնար յետ » .

Զրկար հիմայ այլ տարակոյս, յիմարութիւնն հասած էր դուռն,
Եւ վայրկեանէ առ վայրկեան պիտի լափէր իւր թշուառ որսն :
Թայնժամ՝ քունած իւր ձեռներէն,

Ըսի նորա մեղմօրէն
Ու ցած ձայնով, կարեկցութեամբ. « Տէր Աստուած քեզ կը զըրկէ
« Խեղճ Ժերվէզ, ճըշմարտիւ, մի սոսկալի դառն փորձանք,
« Բայց մի՛ վհատիր, կըտրիճ եղի՛ր, ո՛վ վշտակիր իմը՛ Ժերվէզ,
« Մի՛ մոռանար՝ որ ուսերուդ վերայ ունիս ծանրը մի բեռ,
« Մըտածէ՛ հէզ փոքրիկներդ՝ որք քեզմէ զատ չունին ոչ ոք » :
Եւ առնելով երկու տղայք իւր զըրկաց մէջ ամփոփեց,
Քիչ մ'հանդարտած, և զգալով իւր ցաւերու դառնութեան մէջ
Որ թէ և չէր այլ ամուսին, բայց կը մնար միշտ իրբն մայր :
« Պետրոս ուրեմն... գոչեց դարձեալ : Ո՛հ ամէն բան պիտ 'իմանամ :
— Անոյս անգարձ, երեք նաւեր ընկղմած են, ըսի անոր
Եւ սուրբ Պօղոս անոնց մէջն է, ամբողջ իրեն նաւազներով :
— Դիակներն ո՛րք .

— Եւ ոչ մէկ հատ, քանզի 'ի զուր ծովափին վրայ
Թովհան այլոց հետ միասին երկար ժամեր թէ և փընտռած...

« Ո՛հ Աստուած Աստուծոյ, որովհետեւ լաւ չեն դիտած » .
Յ'ըսէ անհարթ՝ խրրոխտ մի ձայն, և միւս կողմէ յանկարծ մի ձեռք
Հաստատ հըջօր, ծըխնեաց վերայ աղաղակաւ՝ դարձունէր դուռն.
« Թշուառական, այդ մաքսատըք՝ իրօք շատ լաւ աչեր ունին.
« Եւ ըսել թէ, անպիտաններ, վճարեալ են տէրութենէ » :

Եւ իւր կրպորած՝ լայնեզր՝ հաստ քըթանէ զլիարկին տակ,
Թըրջած ու թաց, բայց վառվռուն աչերն ու դէմք լուսազուարթ,
Ողջ և առողջ քաջ նաւաստին մեզի հանդէպ կանգնեցաւ :

Ժերվէզ գոչեց. « Ա՛հ իմ մարդ »

Եւ մանկիկներ . « Հայրիկ, Հայրիկ » :
Ես յայնժամ, կը հաւատամք արդէն հողիս անձկութեան մէջ,
Կը տանջուէր վայրկեանէ մ'վեր՝ անսովոր իմն օրինակաւ .
Ես որ՝ պարզ հանդիսատեսն՝ անակրնկալ այս վախճանին,
Ամենապարզ այս տրամիւն՝ զոր մեր գաւառ տեսնէ յոճախ,
Ես զգացի՝ որ իմ աչերս գէշ ամպերով ծածկուեցան,
Եւ թալկացայ ու ուշաթափ ինկայ գետին մարեցայ

Երբ՝ մի վայրկեան յետոյ աչերս՝ բոլորովին մըթնցած
Յետին ծայր օգնութեամբն ու խնամօք Լա Ժէրլէզի,
Եւ Պետրոս՝ զիս ոտք հանած, ես ինքզինքս մինչ գրտայ,
Լըսեցի ես՝ ծովու մարդը որ կ'ըսէր ինձ « Բան մը չէ » .
Եւ վերջն անոյշ ու ծաղրածու ոլոր շեշտիւ .

« Փարիզացի » :

Հեղ. Ժազ Նորման

ԹԱՌԳՄՆ. ԿՈԹՈՒ

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄՆ ՈՒԺՈՅ

ՄԻՆԶԴԵՌՆԻ տասը տարի առաջ ելեկտրական զօրութեան
ամենէն աւելի կարևոր գործադրութիւնը լուսոյ արտադրութիւ-
նը կը համարուէր, այժմ՝ ընդհակառակն նոյն զօրութեան միւս
այլ յատկութիւնը ընդհանրապէս կ'ուսումնասիրուի, այսինքն մե-
քենական աշխատութեանց փոխանցելը : Աւելորդ է այսուհետեւ
ի և է ապացոյց ելեկտրական լուսաւորութեան գերազանցութեան
վրայ . և եթէ այս լոյսը դեռ ամէն տեղ 'ի գործ չէ դրուած՝
ոչ եթէ դեռ ապագայ մեծամեծ կատարելագործութեանց կամ
դրական դժուարութեանց պատճառաւ է, այլ կազի լուսաւորու-
թեան ընկերութեանց շահուց և այլ արտաքին պատճառաց հա-
մար : Այն երկիրները յորս այս պարագայը չկան, — ինչպէս
յԱմերիկա, 'ի Չին և 'ի Ճաբոն — նաեւ յԵւրոպա իսկ ինչ ինչ
քաղաքաց մէջ, ելեկտրական լուսաւորութիւնը ամէն գիւտերէ
աւելի յառաջագիմեց և ընդհանրացաւ . Ոչ մի քաղաք այլ ևս
կը լուռի կազի լուսաւորութեան նոր ընկերութեանց կամ գոր-
ծատանց հաստատուիլը . այն փոքրիկ քաղաքներն և գիւղերն՝